

Forfatter: Flemming Conrad

Titel: Romantik (1800-1870)

Citation: Flemming Conrad: "Romantik (1800-1870)", i Flemming Conrad: *Romantik (1800-1870)*. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-periods-romantik1800-70-shoot-idm140580043932672.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Den lyriske digtning

Som de øvrige genrer ekspanderer også den lyriske digtning stærkt op gennem 1800-tallet og når hen i perioden en særlig udbredelse i form af sangtekster ; titler som C. Plougs *Nyere Sange og Digte* (1869) og J.C. Hostrups *Viser og Vers* (1852) eller *Sange og Digte fra tredivte Aar* (1872) vidner sammen med utallige vise- og sangbøger om denne udvikling (jf. Hans Kuhn: *Defining a Nation in Song*, 1990).

Der ligger i den tidlige romantiks hævde af digtningens selvberørende eksistens en afstandtagen fra traditionelle genrer som lære- og lejlighedsdigtning. Begge genrer kendes dog i perioden, læredigtet således hos den ældre Oehlenschläger (*Digtekunsten*, 1849) og hos Henrik Hertz (*Gjenganger-Breve*, 1830); men især lejlighedsdigtet flourer i form af talrige festsange og - værdifuldere - mindedigte som fx Oehlenschlägers digte over Wiedewelt (i *Den danske Tilskuer*, 20.1.1803) og Vahl (i *Kjøbenhavns Adresse-Contoires Efterretninger*, 29.12.1804), Hauchs digt over Christiane Oehlenschläger (1841, tr. i *Lyriske Digte*, 1842), Grundtvigs over Henrich Steffens (*Berlingske Tidende*, 14.3.1845), Heibergs over Adelaide Bombelles (i *Adresse Avisen*, 21.12.1857) og mange flere: Blicher, H.C. Andersen, Ploug (jf. Sune Auken: *Eftermæle*, 1998).

Romantikens høje prioritering af fantasi og følelse hindrer heller ikke udviklingen af en tankedigtning af naturfilosofisk eller anden art fx hos nyplatonikeren Staffeldt (fx "Det høiere Liv" i *Nye Digte*, 1808), den unge Hauch ("Naturforskeren", i *Iris. Nytaarsgave for 1819*, 1819) eller i J.L. Heibergs *Nye Digte* (1841). Blandt periodens genrer bør også nævnes en til dels selvbiografisk præget lyrik, der i fortsættelse af tendenser hos Ewald og Baggesen sætter digteren og hans eksistens som sådan i centrum: Grundtvigs "Strandbakken ved Egeløkke" (i *Saga. Nytaarsgave for 1812*, 1811) m.fl., Blichers "Præludium" (i *Trækfuglene*, 1838) og Hauchs "Bekiendelse" (i *Lyriske Digte*, 1842) eller blandt de yngre: H.C. Andersens "Digterskibet" (i *Nyt Repertorium for Moerskabslæsning*, 19.5.1830, *Phantasier og Skizzer*, 1831) og Carl Baggers "Nornen ved Sværmerens Vugge" (i *Ossian. Et Ugeblad*, udgivet af C.F.W. Lahde, årg.11, 1836, nr.2), der afspejler den yngre generations syn på den forpinte digtereksistens.

Som periodens absolut dominerende lyriske former må imidlertid nævnes den erotiske og den religiøse digtning samt naturlyrikken; naturen får imidlertid en særlig status i tidens digtning, idet naturfænomener i vidt omfang forekommer som symbol i de to førstnævnte delgenrer.

Den erotiske lyrik optræder i århundredets begyndelse som led i den nyplatoniske tankedigtning hos Staffeldt, der dog også ligesom den samtidige Oehlenschläger dyrker en mere jordisk kærlighed. I 1810'erne ses hos Ingemann en længselssyg kærlighedsdigtning, men den erotiske lyrik får sit store gennembrud med Chr. Winthers *Digte* (1828) og følgende digtsamlinger, der spænder fra den dæmpede melankoli eller bitre smerte à la Heine til 1840'ernes dyrkelse af kvinden og af kærligheden som idé. Centralt står digtkredsen "Til Een" hvoraf hovedparten udkom i *Digtninger* (1843) og *Lyriske Digte* (1849), med en efterslæt i *Nye Digte* (1851), *Nye Digtninger* (1853), *Sang og Sagn* (1858) og *Samlede Digtninger* (1860). Ligesom Emil Aarestrups "Erotiske Situationer" (i *Digte*, 1838) viser de tidens tendens til at indpasse det enkelte digt i en større komposition af forløbsmæssig karakter; Aarestrup dyrker således den undertiden dristige erotiske detalje i en situation, som ofte står som én blandt flere. Blandt periodens erotiske digtning kan videre nævnes H.C. Andersens ligeledes Heine-inspirerede "Hjertets Melodier" (i *Phantasier og Skizzer*, 1831) og Paludan-Müllers skildring af problematisk elskov i *Poesier* (1836-38). Mod periodens slutning ses på linje med den senere fase af Chr. Winthers erotiske digtning en ægteskabslyrik hos Carl Ploug (1853 ff.) og samtidig hos H.V. Kaalund. (Om periodens erotiske forestillinger se Sven Møller Kristensen: *Den dobbelte Eros*, 1966, hvortil Aage Henriksen: "Elskov og semantik", 1966).

Naturlyrikken optræder i århundredets begyndelse hos Staffeldt som en naturfilosofisk digtning om alnaturen i nyplatonisk forståelse, jf. ovenfor. Også Oehlenschlägers ungdomsdigtning rummer en naturfilosofisk dimension ("Natur-Temperamenter" i *Digte*, 1803), men byder oftere på billeder af mere konkret naturskønhed (fx "Langelands-Reise", 1805) ligesom senere Poul Møller i "Grøn er Vaarens Hæk" (ca. 1818); som i J.L. Heibergs "Natten er saa stille" (i *Prindsesse Isabella*, 1829) danner naturbilledet dog ramme om en sindstilstand. Mod periodens slutning sker en beslægtet kobling af naturskildring og livstolkning hos H.V. Kaalund (*Et Foraar*, 1858) og hos Chr. Richardt i 1860'erne.

Flere af de nævnte tekster eksemplificerer imidlertid, at store dele af periodens såkaldte naturlyrik snarere er landskabslyrik eller digtning om eksteriører i det hele taget, ofte med islæt af erotisk eller fædrelandshistorisk art som fx i Hertz' "Erindringer fra Hirschholm" (i *Foraarets Nytaarsgave for 1833*) eller Chr. Winthers "Sjælland" (i *Nogle Digte*, 1835); selv titler som Winthers "Vinterlandskab" (i *Digte*, 1828) eller Heibergs *Danmark. Et malerisk Atlas* (1842-43) viser sig at dække over tekster, der rækker ud over den rene natur- eller landskabsskildring.

Interessen for den isolerede lokalitet peger fra ca. 1820 frem mod genrebilledet, således Ingemanns

Reiselyren (1820) eller Poul Møllers "Scener i Rosenborg Have" (formentlig fra 1819-21, men først kendt delvis og brudstykkevis i tryk 1826 og 1830, samlet i *Efterladte Skrifter*, bd. I, 1839). Omkring 1830 dyrkes det i humoristisk parodierende form af H.C. Andersen ("Skizze efter Naturen" i *Læsefrugter*, udgivet af A.F. Elmquist, bd. 48, 1830), mens Henrik Hertz og især Ludvig Bødtcher i det følgende årti henlægger scenen (og scenerierne!) til det eksotiske Italien; en anden eksotisme udfoldes i H.C. Andersens billeder fra en Jyllands-rejse i *Phantasier og Skizzer* (1831).

Der er i denne lyrik en overvejende tendens til at afbilde et evigt sommerligt Danmark, som også kendes fra samtidens billedkunst. Når der blændes op for det vinterklædte landskab, er det oftest i en mildnet version (Winthers "Vinterlandskab" i *Digte*, 1828; Ingemanns "I Sneer staar Urt og Busk i Skjul" i *Huldre-Gaverne*, 1831); dog digter Blicher uden forbehold om vinterens barskhed ("Overture", *Trækfuglene*, 1838).

Der er ligeledes en tilbøjelighed til at skildre landskabet via en eksplicit bevægelse igennem det. Tendensen ses i Oehlenschlägers "De Kiørende" (i "Sanct Hansaften-Spil", *Digte*, 1803) og kan følges i fx Chr. Winthers "Vandring og Opdagelse" (*Nogle Digte*, 1835) og Carl Baggers "Promenaden om Natten" (i *Smaadigte*, 1834). Som iagttaget flere gange ovenfor, er der i periodens lyrik en tendens i retning af det situative og handlingsdannende. (Om periodens naturdigtning se Vilh. Andersen: "Den Heibergske Skoles Naturopfattelse" i *Danske Studier*, 1893, og Klaus P. Mortensen: *Himmelstormerne*, 1993).

Betydelige islæt af naturskildring har den *fædrelandslyrik*, der fra ca. 1840 bl.a. manifesterer sig som en fædrelandssang med nogenlunde faste ingredienser. Som forløbere herfor kan man dels se Grundtvigs strofer over de faldne ved Sjællands Odde ("De Snekker mødtes", *Dagen* 6.3.1810) eller Ingemanns "Vift stolt paa Codans Bølge" (i *Julegave*, 1816); dels kan man pege på den hjemstavns- eller fødestavnsdigtning, der viderefører 1700-tallets elegiske poesier over barndommens egn (Thaarup, Baggesen), og som får sene aflæggere i Oehlenschlägers "Hjemvee" (i *Charis for Aaret 1806*, udgivet af K.L. Rahbek, 1805), Blichers ensbetitlede digt om "Lyngens brune Land" (*Digte*, bd. I, 1814) og endnu Poul Møllers "Glæde over Danmark" (1820, tr. i *Tilskuerne. Et Ugeskrift*, udgivet af K.L. Rahbek, 1. årg., 1823).

Behovet for en egentlig national- eller fædrelandssang opstår efter Napoleonskrigene (1792-1815) og fører først til en mislykket konkurrence 1818 (jf. Flemming Conrad: "Konkurrencen 1818 om en dansk nationalsang", 1991). Men snart lægges grunden til genrens endelige form med Grundtvigs "Langt høiere Bjerge" (i *Sange til den 10de April 1820*, udgivet af R. Nyerup, 1820) og Oehlenschlägers "Fædrelands-Sang" ("Der er et yndigt land", i *Samlede Digte*, bd. II, 1823). Fra o. 1840 redigeres sådanne ældre tekster, og nye kommer til med et fast sæt af elementer, der kan optræde enkeltvis eller ofte i kombination: dansk natur, sprog og historie. I H.C. Andersens "Danmark, mit Fædreland!" ("I Danmark er jeg født", *Fædrelandet* 5.3.1850), der som flere andre er fremkaldt af krigen 1848-50, ses denne model; ved sin omtale af de danske grønne øer som "mit Hjertes Hjem hernede" antyder digtet en bærende idé i hele perioden: til et hjem "hernede" svarer, skønt unævnt, et himmelsk hjem histoppe.

Som den første slesvigske krig fremkaldte en righoldig fædrelandsdigtning - også af fx Grundtvigs "Til Danmark" ("Fædreneland! Ved den bølgende Strand") i *Danskeren*, 24.5.1848; Plougs "Slaget ved Slesvig" ("Paaskeklokken kimed mildt") i *Fædrelandet* 4.5.1848 - blev nederlaget i 1864 besunget af bl.a. Chr. Richardt ("Et Aar" i *Nyere Digte*, 1864) og Fr. Paludan-Müller ("Maalet", dvs. "Brat af Slaget rammet", *Illustreret Tidende*, 13.11.1864).

Den religiøse lyrik kan generelt ses som et opbrud fra rationalismens forvaltning af salmetraditionen, som den kendes i *Evangelisk-kristelig Psalmebog* (1798), og en tilnærmelse bag om denne til den ældre danske tradition, som kom til at præge den næste autoriserede salmebog: *Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt* (1856) og flere følgende.

Oehlenschlägers religiøse digtning, især "Jesu Christi Gientagne Liv i den Aarlige Natur" (*Poetiske Skrifter*, 1805), der lader naturen symbolisere Jesu liv, er imidlertid ganske kirkefremmed, mens den naturfromme "Lær mig, o Skov! at visne glad" (i fortællingen "Eremiten", *Digtninger*, bd. II, 1813) dog fandt optagelse i salmebogen 1856.

En kristelig salmedigtning tager langsomt form med N.F.S. Grundtvigs "Dejlig er den Himmel blaa" (1811) og oplever en voldsom blomstring i de følgende årtier fra ca. 1820 med samme digters genoptagelse af salmetonen fra reformationstiden og Kingo, senere også gendigtning af middelalderlige, oldengelske samt talrige andre tekster. Parallelt hermed finder B.S. Ingemann sin gennemgående mere tyste, men på naturbilleder rige salmetone, der kulminerer med *Morgensange for Børn* (1837) og *Syv Aftensange* (1838). Sammen med Grundtvigs *Sang-Værk til den Danske Kirke* I-II (1837-41) og (på et beskednere niveau) C.J. Boyes salmedigtning i de samme år gør disse tekster 1830'erne til et højdepunkt i dansk salmedigtningens historie. Mod periodens slutning møder man Chr. Richardts stilfærdige religiøse digtning, der kun i begrænset omfang har fået plads i salmebogen. (Om genren se Th. Borup Jensen og K. E. Bugge (red.): *Salmen som lovsang og litteratur*, 1972, og Anders Malling: *Dansk Salme Historie*, bd. VIII, 1978).